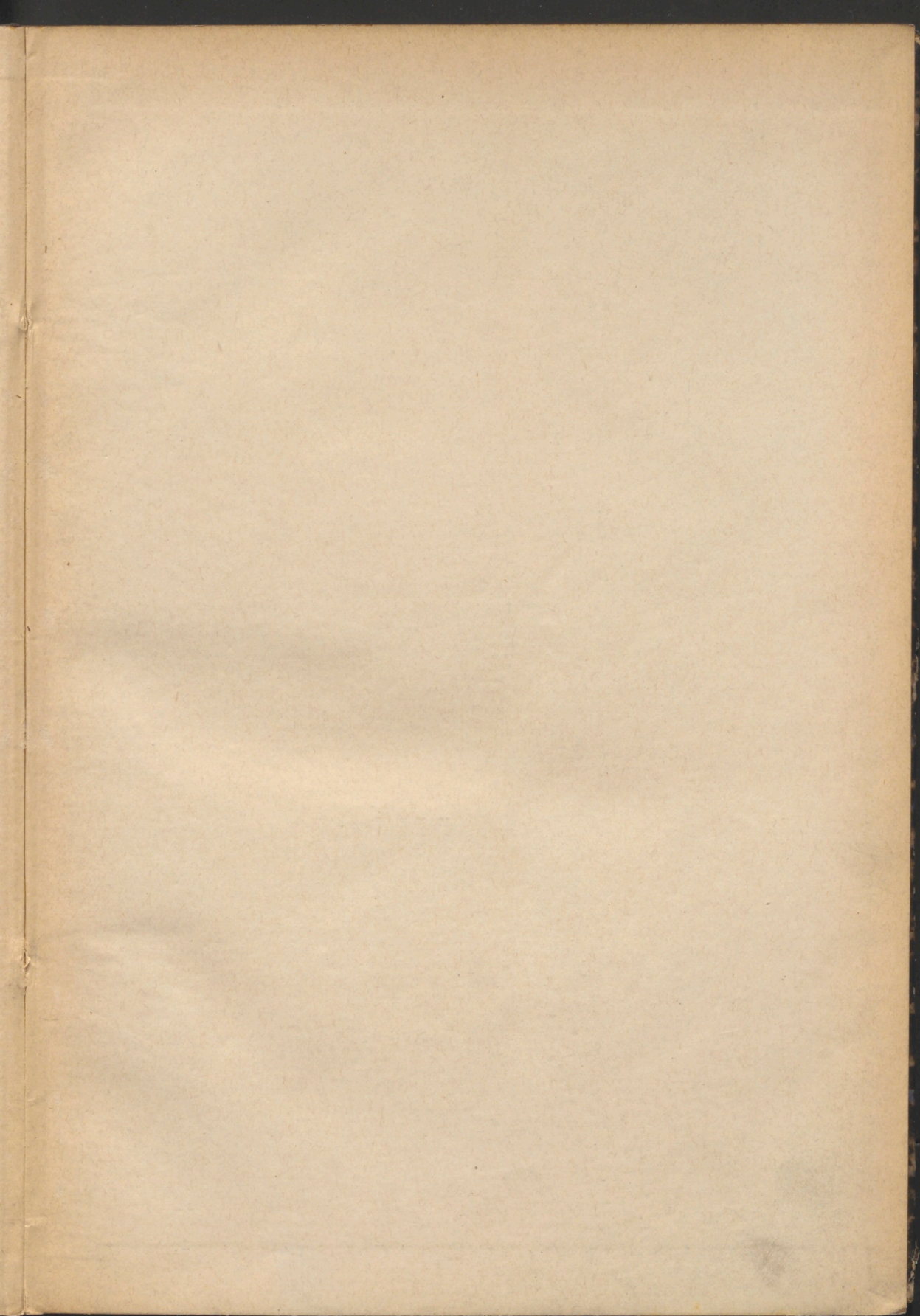

1085

L. IV. 6

Տ Ն Տ Ե Ս

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԻՍ

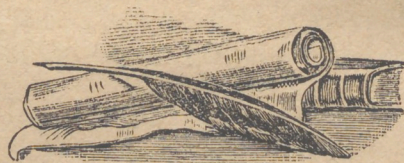
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ—ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ԹԻՒ 1

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک رخصتنامہ سیلہ طبع اول نمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՏԼԵԱՆ

(Սրամեան)

1886

Տ Ն Տ Ե Ս

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԱՄԱՆԵԱՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Խ Օ Ս Բ

Պ Ա Ր Բ Ե Ր Ա Կ Ա Ն հրատարակութեանց չարքին վրայ կ'աւելնայ Տնտեսն ալ, համեստ՝ անունով, ծաւալով, բաժանորդագնով:

Ուրիշ՝ ծագում առաւ այս հրատարակութեան գաղափարը, եւ ի՞նչու ինձ յանձնուեցաւ այս հրատարակութեան տնօրէնութիւնը:

Տնտես անունը, — որ Աւետարանին մէջ կայ, որ Արիստոտէլին մէջ կայ, — պարունակեալ է Արեւելեան ՏՆՏԵՍԱԿրան Վիրքեան մէջ: Փափագողներն անզգալի կերպով ստացուածքի տէր ընելու եւ տնտեսագիտական առողջ գաղափարները գործնականացէս ծաւալելու նպատակաւ հիմնուած այն տնտեսական ընկերութեան հիմնադրին կամ այդ ընկերութիւնը վարօղ ժողովներուն մաքին անշուշտ օր մը պիտի ներկայանար տնտեսական գիտելիքներն ալ հանրութեան մէջ ծաւալելու գաղափարը, քանի որ այդ կարեւոր գործն ստանձնող յատուկ մարմին մը կամ հրատարակութիւն մը չը կար: Այդ գաղափարն արգարեւ ունեցաւ, եւ՝ իր հաստատութենէն հազիւ վեց ամիս յետոյ՝ զայն ահա կ'իրագործէ Արեւելեան Տնտեսական Միրքիւնը:

Թէ ի՞նչու ինձ յանձնուեցաւ այն գործոյն տնօրէնու-

Թիւնը: — Ուրիշ բարենպատակ ընկերութեան մը հրատարակութիւնն եղող Երկրագունճ Հանդիսին վերջին Սեպտեմբեր ամսաթուոյն մէջ գրած էի. «Պէտք է վարժարանաց մէջ տնտեսական դաստիարակութիւն տալ մանկութեան, պէտք է լսարանաց եւ օրագրաց միջոցաւ տնտեսական դաստիարակութիւն տալ ժողովրդեան:» Արեւելեան Տնտեսական միութեան հիմնադիր եւ Խնամակալաց ժողովոյն անդամ Մեծ. Յակոբ Արշակ Էֆէնտին յայտնեց ինձ թէ, Միութիւնը մտադիր էր թերթ մը հրատարակել՝ որ բնաբան պիտ' ունենար Երկրագունճի խօսքն, եւ թէ անկ էր որ այդ բնաբանը դնօղն ստանձնէր քարոզել ժողովրդեան՝ այդ մեծ բնաբանին վրայ: Թէեւ ծանրադրազ, չը մերժեցի մեր օգտանուէր բարեկամին առաջարկը՝ նկատելով գործին մեծ օգտակարութիւնը:

Միայն ես չը պիտի խմբագրեմ Արեւելեան Տնտեսական Միութեան ամսատետրը. ձեռնհաս անձինք հաճած են խոստանալ իրենց աշխատակցութիւնը: Աւելորդ չէ ըսել թէ՛ սոյն հրատարակութիւնը ժողովրդական հանգամանք պիտ' ունենայ. խմբագիրք չը պիտի գրեն իրարու համար կամ խմբագրութենէն դուրս գտնուող գիտուն անձանց համար. այլ պիտի գրեն բուն իսկ ժողովրդեան համար, որ մինչեւ այսօր չունի թերթ մը՝ իր լեզուով իր պիտոյից եւ իրեն պիտանի գիտելեաց վրայ խօսող: Ուստի խմբագիրք չը պիտի մտնեն տնտեսական գիտութեան վրայ վերացական տեսութեանց մէջ. չը պիտի գործածեն գիտական լեզու. չը պիտի վիճաբանին վարդապետական նրբութեանց վրայ. այլ ինչ որ տընտեսագիտութեան մեծ հեղինակաց կողմէն ընդունուած է վերջնապէս ու փորձառութեամբ հաստատուած, զայն պիտի քարոզեն պարզ բացատրութիւններով, առօրեայ կեանքէն առնուած օրինակներ ու կենդանի նմանութիւններ մէջ բերելով: Որովհետեւ Տնտեսագիտութիւնն երկու մասի կը բաժնուի, Քաղաքական եւ Առևտրական տնտեսութիւն, սոյն երկու ճիւղերուն ալ վրայ պիտի խօսի մեր ամսաթերթը: Տնտեսական Միութեան անդամը տան մը տէր պիտ' ըլլայ. արդ, պէտք չէ գիտնայ թէ տունն ինչպէս բարւոք կը կառավարուի: Տանտիրոջ առած դաստիարակութեան համեմատ՝ տու-

նը դժոխք ու դրախտ կրնայ ըլլալ. իր ժամանակին, իր դրամին, իր առողջութեան, իր սեփականութեան յարգը գիտցող մարդուն տունը դրախտ կը դառնայ. իսկ տնտեսութեան, առողջապահութեան, բարոյականութեան պատուէրներուն հակառակ կեանք վարող մարդուն տունը կը մնայ պարէն, կը մնայ կարգ, սէր, խաղաղութիւն, ներդաշնակութիւն, օրհնութիւն:

Տնեսն հասարակ նշանակութիւն մ'ունի մեր մէջ. վարժարանի մը յետին պաշտօնեան՝ որ տուները կ'երթայ աղայոց սակառները բերելու՝ տնեսն, տնեսն աղքատ կը կոչուի: Տնեսնալիսն Միտրեան թերթը կու գայ սոյն բառին տալ իր բուն նշանակութիւնը. կու գայ բարձրացընել, ազնուացընել տնեսն բառը: Մարդ մը, ընկերական ո՞ր դասուն եւ քաղաքական ո՞ր աստիճանին ալ պատկանի, տնեսն կ'անուանուի, երբ տնտեսագիտութեան կանոնաց համաձայն կը վարուի: Տնտեսութիւնն առաքինութիւն մ'է, եւ՝ եթէ բառն իր ընդարձակագոյն մտօքն առնունք՝ տնտեսութիւնն ամեն առաքինութեանց մայրն է: Եթէ անտեսող մարդոց համար մրցանակ կամ պատուանշան հաստատուած չէ, մրցանակ ինքն իրեն ամեն օր կու տայ տնտեսող մարդը, որ կը պահէ, մանաւանդ թէ կ'աւելցնէ իր դրամադուլսը, իր վարկը, իր առողջութիւնը, իր հարստութիւնն՝ ի մի բառ. մինչդեռ անտնտես մարդը կը փճանայ մարմնապէս, նիւթապէս ու բարոյապէս, եւ արդահատանաց՝ եթէ ոչ ծաղու՝ կ'արժանանայ վերջապէս:

Տնեսն աւելի ընդարձակ ու պատկերազարդ պիտի հրատարակուի, եթէ քաջալերութիւն գտնէ՝ որպէս կը յուսանք:

ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բերա, 30 Հոկտեմբեր 1886

Հաճեցաք հրաւիրել զիս յաշխատակցութիւն Տնեսիւն . սիրով ընդունիմ ես ձեր պատուասիրական հրաւերը . Տնեսիւն «Արեւելեան Տնտեսական Միութեան» աւարտումն է . տեսականը գործնականին հետ . նիւթական բարւոքման հետ՝ մտաւորական եւ բարոյական բարւոքումը : Այս վերջինն առաջնոյն հիմն է . Դուք քաջ հասու լինելով այսմ՝ յիւսկացիք հաստատել զՏնեսիւն՝ որպէս զի ձեր գործակցական ընկերութիւնն ըստ արժանի բեղնաւոր եւ օգտակար հանդիսանայ . Տնեսիւն անկ է տարածել, ժողովրդական առնել մեր մէջ՝ զգաղափարն գործակցութեան, զպարգեւիչն այնքան բարեաց մարդկային ազգի, եւ քարոզել զխնայութիւնն՝ որով միայն կարող լինին դասք անընչից եւ տառապելոց վայելել յայն բարութիւնս, եւ ստացուածաւոր եւ բարեկեցիկ լինելոյ բաղբին հասանել : Վառեալ տենչանօք երջանկութեան ժողովրդոց՝ յաջողեցաք, յետ բազմամեայ անդադար եւ անպարտելի հանապազօրդութեան եւ ճգանց, հաստատել «զԱրեւելեան Տնտեսական Միութիւնն», եւ այժմ իւրումն ածելով զերկն ձեր մարդասիրութեան, իւրցս ածէք եւ զՏնեսիւն՝ որ զանառնս տնակալ եւ տնարար լինելոյ արուեստին մէջ կրթել հանդերձի : — Խնդակից եմ ձեզ՝ ձեր կրկին յաջողութեանցն համար, եւ յանձն առնում մտադիւր գործակից լինել ձեզ, իմովսանն, եւ ըստ ներելոյ զբաղմանցս կենցաղականաց, ի հրատարակութիւն ձեր տնաչէն Տնեսիւն :

Ընդունեցէք, աղաչեմ, սիրեցեալդ իմ Արշակ Էֆէնտի, յարգանացս հաւատարմքն :

Ձերդ անձնանուէր

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՇ

ՏԱՆ ԾԱՆՈՒՑ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԼԽԱՌՈՐԱՐ ԹՈՇԱԿԱՌՈՐ ՊԱՇՏՈՆԷՑ ԵՒ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՑ ՀԱՄԱՐ

Հետեւեալ հատուածը՝ զոր Ուլրիսի քաղաքապետը գրած է տնտեսական թերթի մը մէջ՝ թէեւ չի կրնար ճիշդ առ ճիշդ յարմարիլ մեր կենաց, սակայն թարգմանուած է՝ օրինակ մը ըլլալու համար: Հաւաստի եմք որ առտնին կենաց վերաբերեալ այս տեսակ յօդուածներ՝ փորձառութեան վրայ հիմնուած՝ հաճութեամբ պիտի կարգացունին Տնտեսի տնտեսէր ընթերցողներէն, որոնց կողմանէ հաղորդուած դիտողութիւնք նամակի կամ յօդուածի ձեւով՝ յօժարակամ պիտի հրատարակուին Տնտեսական Միութեան սոյն ամսաթերթին մէջ:

Ամեն տան մեծերու եւ ընտանեաց հայրերու սրբազան պարտականութիւնն է իրենց ծախքը կանոնաւորել իրենց եկամուտին համեմատ, այնպէս որ երբեք ծախքը եկամուտէն աւելի չըլլայ. զայս ընելու համար ես հետեւեալ ցուցակին կը հետեւիմ:

1. Ուտեստի եւ հանդերձեղինաց մաքրութեան համար, եկամուտէս..... ⁰ / ₁₀₀	56
2. Տան վարձք եւ վառելիք (փայտ, ածուխ եւն)	10
3. Հասարակային վճարմունք, տոկոսիք, դպրոցի դրամ, վճարք սպասուհեաց.....	8
4. Կենաց ապահովագրութիւն եւ այլ խնայողութիւնք	6
5. Հիւանդութեան պատահականութեանց համար	3
6. Կտրասիք եւ անոնց պահպանութիւնը	2
7. Ծխախոտ եւ այլ վայելմունք, անձնական ծախք.....	6
8. Հագուստ եւ ձերմակեղէն.....	16
9. Գրեանք, լրագիրք, նամակի ծախք, նպաստընկերութեանց	2
10. Ծամբորդութիւնք, զուարճութիւնք.....	4
12. Արտաքոյ կարգի ծախք, նուիրատուութիւնք եւ Ծնունդ (կաղանդ)	4
12. Ասոնց մէջ պատահած բացերը գոցելու համար պատ- հաստի գումար	3
⁰/₁₀₀	

Վերոգրեալ ցանկին հետեւողութեամբ՝ տարեկան 5600 մարքի չափ եկամուտով մը (իբրու 1800 շրջ. ամսական) շատ տարիներէ ի վեր կարողացած եմ իմ տունս կանոնաւորապէս տնտեսել իմ ուշադիր սիրելի կնոջս մասնաւոր հոգածութեամբ, կ'ըսէ Գերմանացի քաղաքապետը:

Միթէ կարելի՞ է այս տեղ ալ նոյնպէս կարգադրութիւն ընել, երբ ոչ ոք կրնայ իր եկամուտին վրայ վստահիլ: Այո՛, կարելի է. եթէ մեր հաւանական եկամուտը եւ պատահականութիւններն ըստ կարելոյն ի նկատ առնելով ջանամք մեր ծախքերն տնտեսել, անտարակոյս հաւասարակշռութիւն կը տիրէ մեր եկամտից եւ ծախուց միջեւ, որ եթէ առաջին անգամներն կատարեալ չըլլայ ալ նէ, անտարակոյս հետզհետէ կը ճշդուի. «Բարի կամք, բարի վախճան» կ'ըսէր հայրս:

Յ. Ա.

ՏԱՆ ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԻ ՎՐԱՅ

Վերոգրեալ ցուցակն, որ տան ելմտացոյցն է, բոլորովին նոր բան մ'է մեր ժողովրդեան համար: Կան որ կը գրեն իրենց ծախքերն. այլ շատ հազուադիւրս են այն անձինք, որք կանխաւ որոշեն ընելիք ծախքերնին, ի մի բան՝ չինեն տան ելմտացոյցն: Այս զանցառութիւնն անշուշտ տնտեսական դատարարութեան պակասութեան արդիւնքն է. մարդկային ընկերութիւնը շատ կերպարանաւորիտ պիտ' ըլլայ, երբ տնտեսական դատարարութիւնն ընդհանրանայ: Մեր տունը տիեզերաց նման ըլլալու է. օրէնք ու կարգ՝ ինչպէս տիեզերաց մէջ՝ նոյնպէս ալ տան մէջ տիրելու են. կանխաւ ամեն բան որոշուած, սահմանուած ըլլալու է հոն: Գիտնալու ենք թէ՛ քանի՞ ժամ պիտ' անցունենք տունէն դուրս. գիտնալու ենք թէ՛ մեր տան մէջ ո՞րքան ժամանակ պիտի նուիրենք աշխատութեան, վայելման, ճաշակման, հանգստեան. գիտնալու ենք թէ՛ ինչ պիտի ծախսենք մեր անձին ու մեր ընտանեացն համար, թէ՛ ինչ բաժին պիտի տանք մեր հասոյթէն առ Ազգն եւ առ Պետութիւնն: Այսպէս վարուելու

տեղ, ումանք մենէ Բաղդին կը յանձնեն ամեն բան, ուրիշներ իրենց ծուլութիւնն ու կարգատեցութիւնը կը կարծեն արդարացինէ՝ Նախախնամութեան հաւատքով: Առաջինք չը գիտեն թէ՛ այսպէս խօսելով՝ ուրացած կ'ըլլան քրիստոնէութիւնն, որու դէմ է բազմի հաւատքը. միւսներն ալ՝ Նախախնամութեան յանձնելով ամեն բան՝ կը հայհոյեն Աստուծոյ դէմ, որոյ հաստատած օրէնքներուն ամենէն սուրբն է աշխատութիւնը, կարգաւոր եւ արդիւնաւոր աշխատութիւնը. Նախախնամութեան շնորհաց արժանի կը համարինք այն մարդիկն՝ որք նախախնամ կ'ըլլան իրենց համար:

Պատուական Արչակ Էֆէնտիի թարգմանած վերոգրեալ տան երմոացոյցը տասներկու գլուխներու բաժնուած է: 1⁰. գլխոյն մէջ նշանակուած գումարին՝ ընդհանուր ծախուց վրայ եղած համեմատութիւնը աչքի կը զարնէ. ընդհանրապէս մեր անդառութեան համար նուազ ծախք կ'ընենք մենք, եւ թերեւս այս կերպով կը բացատրուի Արեւելեան ժողովրդոց խնացական տուայտութիւնը կամ չքաւորութիւնը: 2⁰. Տան վարձք, եւնի համար աւելի կուտանք. տան վարձքն հոս բարձր է, եւ ատոր սլաւաճառներէն մէկնալ անշուշտ յաճախակի պատահած հրդեհէք են. երանի անոնց որք «գլուխնին խօթելու» տեղ մ'ունին՝ ինչպէս որ կ'ըսուի ռամկօրէն. եւ ահա՛ այդ է Արեւելեան Տիստակիան Միտրքեան նպատակն — այսինքն ստացուածքի տէր, տան տէր ընել ընտանեաց հայրերը: 3⁰. Տուրքի, տոկոսի, դպրոցի, սպասաւորի համար անտարակոյս 100ին 8էն աւելի կուտանք. տուրք պիտի տանք Տէրութեան, տուրք պիտի տանք Ազգային Պատրիարքարանին, տուրք պիտի տանք Երուսաղէմին, տուրք պիտի տանք Արմաշին, եւն, եւն: Բարձր տոկոս պիտի տանք մամեղեմիին (վաշխառուին): Մեր աղայոց թոշակը պիտի տանք դպրոցին, այդ չը բաւեր, դպրոցին բացը գոցելու համար ալ նպաստ պիտի տանք, բռնի թատրոն պիտ' երթանք. Հայաբնակ գաւառաց դպրոցներուն համար ալ պիտի տանք. փեմերն ոսկի ունեցող գաւառացիին ալ իր տղուն կրթական ծախքը մենէ կը մուրայ: Գալով սպասուհեաց, նախ՝ մենք աւելի մ'յր սպասաւոր կը պահենք քան կ'ին: Իսկ ես ո՛չ կ'ին ո՛չ այր սպասա-

ւոր կը պահեմ. քանի մը հատ պահեցինք այր սպասուոր, գաւառացի տղաք. էհ, տան մէջ սկաւառակ չը մնաց, կըրնակա հագուստ չը մնաց, հացագործին քով վարկս չը մնաց, եւ մօրս քով հատցնելու սիրտ չը մնաց. տունը՝ շարժ ելնելու նման կը սասանէր, երբ այդ հսկայից սերունդք կը քայլէին: 4° . Կենաց ապահովագրութիւն եւ այլ խնայութիւնք 100ին զերօ են հոս ընդհանրապէս. խոստովանանքի բեռ կը համարուի կենաց ապահովագրութեան (նորայր չընդունիր այս բառը) ստակ տալը: 5° . Հիւանդութեան եւ այլ պատահականութեանց համար հարիւրին երեք: Այդ ինչ ծաղրելի գումար. շատ ընտանիքներ 100ին 25 բժշկի կու տան այս երկրին մէջ, թէեւ 100ին զերօ չեն պահեր. սնունդի յատկացուած գումարէն կ'առնեն բժշկին ստակը: Շատերուն հիւանդութեան պատճառը գէշ կամ քիչ սննդառութիւն է. բայց ո՞րի կը հասկցնես. կեր իմա՛մ պայլըսըն, կեր հեղին, կեր բուռէն նոր ելած տաք տաք հացը. վրայէն դեղդ առ ու հոգ գանգամ մ'նեն. բժիշկը հոն է: 6° . Կարասեաց եւ անոնց պահպանութեան համար Ուլրիկի քաղաքապետը 100ին 2 կը ծախսէ եղեր. մենք աւելի կ'ընենք, գլխաւորապէս մեր տղաքը կըրթել չը գիտնանուս, նաեւ մեր շատ տուներու մէջ պարտէզ չը գտնուելուն համար՝ ուր մեր տղաքն երթան խաղալ ու կարասիքները նուազ կտորին թափին ու մաշին. Արեւելեան Տնտեսական Միութիւնն ասոր ալ ճարը պիտի գտնայ, կամ մանաւանդ գտած է: 7° . Ծխախոտ, եւն, կ'ըսէ Գերմանացի քաղաքապետը. պատուական մարդ, օղիի ստակ չը տար՝ կ'երեւայ. մեր մէջ մարդ կայ՝ որ տղուն դպրոցին թոշակը գինեպանին կու տայ, գիշերն ալ ժամը 3 ին տուն կ'երթայ, ուր տղան՝ միտքը հոգնած ու մարմինը նուաղած՝ կը քնանայ... անօթի. եւ հրապարակագիրներ կան որ կը շողոքորթեն այդ մարդը՝ ժողովրդեան վերաբերելուն համար. եթէ շողոքորթել պէտք ըլլայ, ես պարկեշտ եւ որդեսէր մեծատունը կը շողոքորթեմ քան թէ գինեմոլ անխիղճ ժողովրդական այն հայրը: 8° . Հագուստի եւ ճերմակեղէնի համար քաղաքապետը դրած է՝ 16 . հագուստի համար խնայութիւն չեն ըներ մեր երիտասարդք, այլ ճերմակեղէնի համար ստակ տալը ճերմակ կու

գայ շատերուն. ինչո՞ւ. ձերմակեղէնը չերեւար. կարկտուքէն տանտիկիններուն հոգին կ'ելլայ, աչքը կը մթննայ: Եթէ հագուստ չատ կ'առնենք, գէթ տեղացի Հայ դերձակը շահէին. ո՛չ, պէտք է Եւրոպացին շահի: Կը պատմուի թէ Պալեան Յուկոր պէյ՝ պէտք եղածէն աւելի հագուստ չինել տալով՝ Եմէմէնիճեանին տարին 700 ոսկի կու տայ եղեր, յիշեալ դերձակն՝ Հայ (եւ թերեւս երեսփոխան) ըլլալուն համար. մենք գոնէ պէտք եղած հագուստն Հայ դերձակի չինել տայինք. (եթէ անոնք ա՛լ լաւ կերպաս դնէին միշտ եւ գիներնին չափաւորէին, թերեւս Մեծ Եպարքոսին աղերսագիր տալու հարկին մէջ չը գտնուէին): 9°. Հաւատալի՞ր բան է, Արշակ էֆէնտին քաղաքապետը գիրքի, լրագրի, թղթակցական ծախուց եւ բարեգորգական ընկերութեանց՝ 100ին միայն 2 կուտայ եղեր. մենք՝ արտաքոյ կարգի նպաստներէ զատ՝ առ նուազն 100ին 5 կուտանք միմիայն ընկերութեանց. լրագիր շատերնիս օրլագնիութեամբ կը կարդանք. գիրք՝ եւ 100ին 20 գիրքի կուտամ եւ դեռ բոլոր պիտոյքս չեմ յագեցներ. թղթակցութեան համար՝ Շաննուր անտարակոյս բնաւ ստակ չը տար: 10°. Եկանք հասանք ճամբորդութեանց, զբօսանաց գլխոյն. ճամբորդորիւն, եթէ Գուգկունճուգէն կամուրջ ու կամուրջէն Հասգիւզ երթալը ճամբորդութիւն մ'է (երկրորդն իրաւ ճամբորդութիւն մ'է), յաճախ կը ճանապարհորդենք. իսկ եթէ անցագիրով ճամբորդութիւն կ'իմացուի, շատեր անշուշտ այդ բազմաձախ ճամբորդութիւնը պիտ' ընեն հորիզոնական գիրքով քառեակ ուսոց վրայ...: Զբօսանք, անշուշտ պէտք է մարդուն. եւ այնքան պէտք է որ, Արշակ էֆէնտին՝ ուրիշ հատուածի մը մէջ օրն երեք հաւասար մասերու բաժնելով՝ 8 ժամ զբօսանաց կը յատկացնէ վեհանճնաբար. եթէ այդ զբօսանք կը համարուի, անտարակոյս այսօր չուկան մարդիկ կան՝ որ 10 ժամ իսկ կը զբօսնուն ճանճքելով. եթէ ատիկայ պտոյտ կը համարուի, դասատու կայ՝ որ եկեղեցւոյն կամ դպրոցի մը բակը երկու երեք ժամ կը պտըտի դիզուած ամասկաններէն երկու երեք... մէ՛կտ առնելու համար. (Ուլրիկի քաղաքապետը վարժապետաց համար չինած է եղեր տան երմոացոյցը): 11°. Արտաքոյ կարգի ծախուց,

նուիրատուութեանց, կաղանդի, զատիկի համար 100ին 4. Այնքան տուրք, նպաստ, նուէր տալէ յետոյ, ստակ կը մնայ տարեգլխոյն որ կաղանդի նուէր տայ մարդ ընտանեաց անդամներուն, եւն: 12⁰. վերջին գլխոյն հասանք, ուր կը կարդանք. «Ասոնց մէջ պատահած բացերը գոցելու համար պահեստի դրամ — 3 » եւ գումարը բոլորեցաւ, եղաւ հարիւր:

Մենք ալ Արշակ Էփէնտիի նման պիտի վերջացնենք: Անտարակոյս, մեր երկրին մէջ դժուարութիւն կայ տան ելմտացոյց մը պատրաստելու եւ զայն անթերի գործադրելու համար թէ՛ անտեսական անդաստիարակութեան պատճառաւ՝ զոր յայտնեցինք, թէ՛ այն պատճառներով՝ որոնց Տնտեսական Միութեան պատուարժան հիմնադիրը կ'ակնարկէ: Սակայն դժուարութեանց քիչ չատ կը յաղթէ մարդ կամքով, որպէս ըսած է մեր պատուական բարեկամին բարեյիշատակ հայրը. դժուարութեանց քիչ չատ կը յաղթէ մարդ բարի սովորութիւններ ստանալով, պարտաստելով տան ելմտացոյցը, ըստ կարի սոյն ցուցակին համեմատ ըրած ծախքերը մաքուր տեսրի մը մէջ օր աւուր արձանագրելով: Պէտք է յաճախ կարդայ մարդ տնտեսագիտաց գործերն ու անոնց պատուէրները. սոյն ընթերցումները թէ՛ միտքը կը լուսաւորեն թէ՛ մեր ընթացքն անդգալապէս կ'ուղղեն: Եւ մեր պարտքն է մենէ պզտիկներուն եւ առ հասարակ չը գիտցօղներուն քարոզել տնտեսագիտական ճշմարտութիւնները՝ քանի՛ որ սորվինք մենք. մեր պարտքն է քարոզել խօսքով եւ մանաւանդ գործքով:

Ե.

ԹԷ ՕՐՆ ԻՆՉՊԷՍ ԱՆՅԸՆԵԼՈՒ Է

Ութ ժամ գործ, ութ ժամ վայելմունք եւ ութ ժամ քուն. այսպէս պէտք է գործածել օրուան 24 ժամերն՝ երեք հաւասար մասերու բաժնելով: Գործը պէտք է ապրուստ ձարելու համար նիւթապէս թէ բարոյապէս վայելմունք,

այսինքն ուտել, խմել, մաքրուիլ, հագուիլ, զբօսնուլ եւն, պէտք են՝ մարմնոյն զօրութիւն կամ ապրելու նիւթեր հաղորդելու համար. իսկ քունը պէտք է՝ հանգչելու եւ կաշուրեւելու համար: Տղայոց, ծերոց եւ հիւանդաց ժամերն կորոշուին բնութենէ ու փորձառութենէ, որոց պէտք է հետեւիլ՝ յետոյ չի գղջալու համար:

Յ. Ա.

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ր Դ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Ս Ե Ր

Դաս Ա.

Հ Ա Ր Ս Տ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՊԵՏՐՈՍ. — Քաղաքական տնտեսութիւնը ի՞նչ կը սորվեցունէ. հարստութիւն ձեռք բերել, բարա վաստկիլ, անանկ չէ՞.

ՏՆՏԵՍ. — Ո՛չ, այնպէս չէ...

Պ. — Այնպէս չէ նէ, ի՞նչու հարստքեան գիտութիւն կը կոչեն կոր. այնուհետեւ ինչո՞ւ մեր վարժարաններուն մէջ կը խոթեն կոր:

Տ. — Միթէ վարժարանաց մէջ աւանդուած բոլոր գիտութիւնք ստանի չահիլ կ'ուսուցանեն:

Պ. — Ատանկ չըլլալը գիտենք ա՛: Ինծի անանկ կուգայ որ՝ գրածախները ու քանի մը գիրք չինողներ փարա վաստկին տէյի՝ դպրոցները ու ուսմունքները կ'եկեցունենք կոր օրուէ օր: Քսան տարու տղան՝ ժամանակաւ ստակի տէր եղած կ'ըլլար ու կ'ամուսնանար: Հիմայ դպրոցէն կ'ելլայ կոր քսան տարու, քանի մը տարի պարապ կը պտըտի կոր, անկէ ալ՝ կամ բժիշկ կ'ըլլայ կոր, կամ փաստաբան, կամ վարժապետ...

Տ. — Իրաւունք ունիք, երբ ընդհանրապէս մեր դպրոցները կը քննադատէք. իրաւունք ունիք, երբ ըսէք թէ օտար մրցման պատճառաւ՝ ճարտարարուեստը չեն ծաղկիր մեր մէջ, եւ ընդհանրութեան տգիտութեան պատճառաւ՝ գեղարուեստը ու գեղատառք մեծ յարգ չունին տակաւին. իրաւունք ունիք, երբ կը գանգատիք թէ՛ յարմարութիւն ունեցողն ու չունեցողը բժիշկ ու դասատու կ'ըլլան, կամ փաստաբան. Բայց իրաւունք չունիք կամ կը սխալիք, երբ ըսէք թէ՛ գիտութիւնք չեն նպաստեր հարստութեան յաւելման. կը սըխալիք, երբ ըսէք թէ՛ դրական գիտութեանց, բնագիտութեան ու բնալուծութեան, միջնորդութեան ու տընտեսագիտութեան տեղեակ քաղաքացին նուազ կրնայ չահագործել, նուազ կրնայ իր պիտոյից համար յօգուտ ի կիրարկանել բնութեան զօրութիւնները, բնութեան թաղուն հարստութիւնները.

Պ. — Քան թէ տգէտ գիւղացին՝ պիտի ըսէք:

Տ. — Ապրի՛ք: Եւ այնպէս չէ՞ միթէ: Առնենք մեր գաւառացի մէակը. Նախ թուաբանութիւն չը գիտէ, ու մեծ հարստութեան մ'ալ եթէ տիրանար, հաշիւը պիտի կորսնցընէր. Տնտեսագիտութեան անտեղեակ է. այնպէս կը կարծէ որ աշխարհիս վիճակը աւելի աղէկ պիտ' ըլլար, եթէ ինք բոլոր ցորենի շտեմարաններուն տէրը ըլլար կամ ուրիշ մենավաճառ մ'ունենար: Ըսի թէ «մեծ հարստութեան եթէ տիրանար» բայց ինչպէ՞ս կարելի էր այդ գաւառացի հողագործը կամ ագարակատէրը մեծ հարստութեան տիրանալու համար, պէտք էր նախ որ աւելի կատարելագործեալ գործիքներ, մեքենաներ ունենար. եւ աւելի գիտութիւն ու ճարտարութիւն ունենար՝ այդ գործիքները, այդ մեքենաները գործածելու համար. թուաբանութիւն, հաշուակալութիւն ալ պէտք էր գիտնալ իւր գործոց հաշիւը բռնելու համար. մէկ խօսքով, մեծ հարստութեան տէր ըլլալու եւ այդ հարստութիւնը կառավարելու համար՝ պէտք էր որ աւելի լաւ տնտեսաբան ըլլար: Երկրորդ, մեծ հարստութեան տիրանալու համար պէտք էր որ կարենար իր արտադրած հարստութիւնը դիւրութեամբ փոխադրել ուրիշ գաւառ, ուրիշ երկիր, պէտք էր որ երկա-

Թուղիներ, ջրանցքներ, եւն, ըլլային, որպէսզի առանց չատ ծախքի եւ քիչ ժամանակի մէջ ապրանքները մեծ վաճառու- նոցը հասնէին, եւ հոն ուրիշ երկրէ եկած ապրանքներու գինովը վաճառուէին: Սրդ, կը հարցունեմ, հողագործը, ձեռնարկուն, գործարանապետը, վաճառականը ո՞ւր պիտի ստանային իրենց արհեստին կամ գործին համար հարկ եղած ծանօթութիւնները, կարեւոր գիտելիքները, գիտութիւն- ները՝ ի մի բառ. ո՞ւր, եթէ ոչ գւարոցին մէջ. եւ հողագոր- ծին լաւագոյն գործիքներ, գործարանապետին աւելի դիւ- րատար մեքենաներ որո՞նք պիտի պատրաստէին, որո՞նք պիտի գտնէին ու կատարեալագործէին շոգեկառքներն ու շոգենաւ- ները, լեռները ծակող ու ծովերը պատռող մեքենաները, աստղերը չափող ու մթնոլորտին փոփոխութիւնները գու- չակող նշանակող գործիքները. որո՞նք, եթէ ոչ գիտունք. եւ այդ գիտունք ո՞ւր պիտի ուսուցանէին. — գւարոցներու մէջ: Կը տեսնէք որ, գւարոցք չեն բազմապատկիր եւ գւարոցներու մէջ աւանդուած գիտութիւնք չեն աւելնար՝ որպէս զի «գը- րածախներն ու քանի մը գիրք շինողներ ստակ չահին», այլ որպէս զի տգէտներու թիւն օրէ օր պակսի եւ հարստու- թեան դումարն օր աւուր աճի:

Պ. — Ըսել է՝ նորէն Քաղաքական տնտեսութիւնը ստակ չահիլ կը սորվեցնէ:

Տ. — Ո՛չ. գիտութեանց եւ ո՛չ մին նպատակ ունի ստակ չահիլ սորվեցնել: Այլ բոլոր գիտութիւնք ալ այդ գիտութիւն- ներն ստացողին առաւելութիւն մը կու տան տգէտ մարդոց վրայ. որովհետեւ՝ ինչպէս ըսինք՝ գիտութիւնք կ'ուսուցանեն մեզ այն օրէնքներն, որովք բնութիւնն ու մարդկային ընկե- րութիւնը կը կառավարուն: Տգէտ մարդն՝ այդ օրինաց ան- տեղեակ ըլլալով՝ այնպիսի գործ մը կ'ընէ, ուրիշ փնաս գա- լիքը չը գիտէ եւ ուրիշ կը զգուշանայ գիտուն մարդը. իսկ գիտութեանց տեղեակ մարդն՝ եթէ անակնկալ արգելք մը երեւան չը գայ՝ ապահովապէս կը չահի որ եւ է ձեռնար- կութեան մէջ:

Պ. — Մէկ խօսքով, ըսել կ'ուզես որ գիտութիւնը հարս- տութիւն է: Աչքս զանազան երկիրներու վրայ պտտցունելով

եւ վիճակին իրարու քով դնելով՝ կը համոզուիմ կոր ըսածիդ : Անգղիան , օրինակի համար , լսած եմ որ շատ գիտնականներ ու շատ դպրոցներ ունի . գիտեմ ալ որ Անգղիան շատ հարուստ երկիր է . այն օրքան ապրանք կը հանէ որ աշխարքիս ամեն կողմը կը զրկէ :

Տ. — Զուիցերիոյ հարստութեան վրայ չէ՞ք խօսիր :

Պ. — Լրագիրք Զուիցերիոյ վրայ չեն խօսիր . չը կայի պէս բան մըն է այդ տէրութիւնը : Կարծեմ թէ . . . սխալ չըսեմ . . . աղէկ մանկավարժ կ'ըլլայ ագ. տեղէն :

Տ. — Այո՛ , Զուիցերիա մանկավարժութեան դասական երկիրն է . Զուիցերիա Եւրոպիոյ միւս երկիրներէն աւելի դըպրոց ունի , եւ Զուիցերիա՝ իւր ամենէն աւելի ուսումնասիրութեան ու աշխատասիրութեան պատճառաւ Եւրոպիոյ միւս երկիրներէն աւելի կ'արտադրէ եւ վաճառականութիւն կ'ընէ . . .

Պ. — Զարմանալի բան . նոր կը լսեմ կոր որ Զուիցերիա վաճառականութիւն կ'ընէ : Սխալ չըլլա՞ք . չէ՛ , դուք գիտէ՞ք : Բայց՝ իմ գիտցածս՝ ծով չունի , նաւահանգիստ չունի , դաշտ չունի . լեռնէ ու լիճէ զատ բան չի կայ Զուիցերիոյ մէջ . . . հա՛ , մէյ մ'ալ մանկավարժ կայ . . . Ի՞նչպէս բան կը հանէ , ի՞նչպէս վաճառականութիւն կ'ընէ . Ի՞նչ ալ ըլլայ , Անգղիան անցած չի կրնար ըլլալ :

Տ. — Համեմատաբար անցած է : Անգղիան իր 515,000 քառակուսի հազարամէդր տարածութեամբ , արդի ժողովրդոց կենաց երկու ջիղերն եղօղ՝ երկաթի եւ հանքածուխի հարուստ հանքերովը , իր պարարտարօտ մարգագետիններովը , իւր բոլոր նաւահանգիստներովը 16 միլիառ ֆռանգի վաճառականութիւն կ'ընէ 35 միլիոն բնակչօք . մինչդեռ Զուիցերիան , որ՝ ինչպէս ըսիք՝ գրէթէ բոլորովին ծածկուած է սառնապատ լեռներով եւ որ բնաւ ծովեզերք չունի , 1 միլիառի վաճառականութիւն կ'ընէ՝ 41,590 քառակուսի հազարամէդր տարածութիւն եւ հազիւ 3 միլիոն բնակիչ ունենալով : Ասի *sisstauische* հրաշալի մ'ե , որպէս ըսուած է . ասի՝ գիտութեան , աշխատութեան , տնտեսական կենսուէտ սկզբբանց գործադրութեան արդիւնքն է . . .

Պ. — Է՛ , Եւրոպիոյ միւս երկիրներուն վաճառականութիւնն

լինէ է: Կեցէք, Գաղղիան ալ Ձուիցերիայէն վար է. Գաղղիան՝ որ այնչափ ընդարձակ հող ունի, որ այնչափ ծով ունի . . .

Տ.— Գաղղիան՝ իր 529,000 քառակուսի հազարամեդր տարածութեամբ, իր գինեւէտ դաւառներով, իւր մեծաւ մասամբ արգաւանդ դաշտերով, իւր այնքան ծովեզերօք, 9 միլիառի վաճառականութիւն կ'ընէ՝ 38 միլիոն ալ բնակիչ ունենալով:

Պ.— Այդչափ մինակ ի՞նչ միլիառ. Ռուսիոյ վաճառականութիւնը որչափ է:

Տ.— 5 միլիառի մօտ . . .

Պ.— Կ'աղաչեմ, ադ տեղեկութիւնները որ գրքին մէջ կըրնամ գտնալ:

Տ.— Այդ տեղեկութիւնները պարունակող գիրք տակաւին չը կայ Հայոց մէջ: Ես պիտի յօրինէի այդպիսի գործ մը. սակայն մտածեցի թէ չը պիտի կրնամ տպագրութեան ծախքն հանել, որովհետեւ վիպասանութիւն չէ . . . Դուք քանի որ փափագ ունիք տնտեսական գիտելիքներ ստանալու, ինծի եկէք. ձեզ հետ կը խօսակցինք, եւ անդալապէս ձեռք կը բերէք ձեր ուզած տեղեկութիւնները:

Պ.— Շնորհակալ եմ. այսօր տեւի ձանձրութիւն տալ չեմ ուզեր ձեզի. մէկ բան մը մինակ հարցունեմ՝ թէ որ չընորհք ընէք . . .

Տ.— Յօժարութեամբ. հարցուցէք:

Պ.— Տնտեսագիտութիւնը հարստութեան գիտութիւնն է կ'ըսեն. դուք կ'ըսէք թէ՛ չէ . . .

Տ.— Տնտեսագիտութիւնն հարստութեան զիտութիւնն է կոչուի սա մտք՝ որ հարստութեան ծագումն եւ ընկերութեանց հարստութեան պատճառները կը ցուցնէ. սոյն գիտութեան նպատակն է ուսուցանել թէ, Հարստութիւնն ինչպէս կը զոյանայ եւ քանադասակարգէ անոր զոյանայ, արդարապէս քաշխուռի յօգուտ անհասից՝ ինչպէս նաեւ յօգուտ քովակալ ընկերութեան:

Պ.— «Արդարապէս բաշխուի» կ'ըսէք. հարկաւ շատ աշխատողին բաժինը շատ պիտի ըլլայ. բայց ես դատարկ մարդիկ կը տեսնեմ որ ինչ է վէլ բաժին կ'առնեն. ըսել է հիմայ հարստութիւնն արդարապէս չի բաշխուիր . . .

Տ.— Տեսէք, դեռ հարստութեան գոյաբերութեան վրայ բացատրութիւն չուզած՝ բաշխման ցատկեցիք: Կարգաւ երթանք:

Պ.— Ընտոր որ կ'ուզէք: Ե՞րբ գամ նորէն՝ որ այդ գոյաբերութեան վրայ ինծի խօսիք:

Տ.— Երբ որ կ'ուզէք:

Ե.

Տ Ո Ւ Ն

ՓՈՔՐԻԿ ԳԷՈՐԳԻՆ ԱՂՕԹՔՆ

Ասուած պնայն, աղապայայիս
Ոյժ սնւր՝ որ շնս բսակ շահի.
Որ մեզ հացիկ, միրգ, կար ու միս
Բերէ շնս. տունն աղէկ նայի.

Աղէկ նայի պարեզին, սան.
Բուսոց ջուր տայ, հաւուց կորեակ,
Որ անոնք ալ մեզի միշտ տան
Պրտուղ, հաւկիթ, վարդ ու վառեակ:

Բայց տղեկը՝ հացով, միսով
Կամ հաւկիթով միայն չապրիր.
Վարդ այգուն հետ՝ պարտաւ, համով,
Ասուած պնայն, յղէ կարմիր,

Կարմիր համբոյր հայրիս, մայրիս,
Որ ինծի տան առտու, իրկուն.
Ու ես ալ տան, տան Գոհարիս,
Որ ինձ ժրպի՝ արթուն կան քուն:

ԵՂԻԿ

ԲԱՐԵՁԵԻՈՒԹԻՒՆ ՇԱԳՈՒՍՏԻ

Մեք չի պիտի ուղէինք Պարզասիրաց ընկերութեան ան-
դամ ըլլալու յորդորել տիքնայքն, եթէ այդ ընկերութիւնը
ցարդ շարունակէր. քանզի անոր նպատակը բնութեան եւ յա-
ռաջադիմութեան հակառակ կը նկատենք եւ անգործադրելի.
անգղիացի Գուէյթրուհիներն անգամ՝ որք իբրեւ կրօնական
սկզբունք ընդունած էին հազուադէպ պարզութիւնը, տեղի

տունին ժամանակին յառաջագիմական շարժմանց՝ իրենց հնօրեայ հագուստն բարեփոխելով:

Կանանց հագուստին սաստիկ պարզութեան եւ միօրինակութեան կոմնակից չըլլալով հանդերձ, երբէք չենք պաշտպաներ այլ մանաւանդ բոլորովին կը պարսաւենք կանանց զեղխութիւնն եւ հագստից չռայլութիւնը՝ իրեւ կործանիչ ընտանեկան երջանկութեան. մենք կը մերժենք երկու ծայրայեղութիւններն ալ հաւասարապէս, եւ կողմակից ենք հագստից բարեձեւութեան. մարդն ի հաշաւը՝ կըսէ առածը. մեր տիկնայք եւ աղջկունք պէտք է իրենց աստիճանին համեմատ եւ նիւթական կարողութեան չափով վայելէն հագստից ամեն նորութիւն եւ բարեձեւութիւն, որք նոցա դեղեցկութեան հետ բարեկրթութիւնն ալ աւելցնելու կրնան նպաստել. վասնորոյ կուզեմք որ աղջկանց դպրոցներու մէջ ալ կարն ու ձեւը առաջնութիւն ունենան՝ գաղղիերէնի, քանաստեղծութեան, դիմագրութեան եւ կամ ասոնց նման ուրիշ դասերու վրայ: Մենք մեր կողմանէ մեր անձուկ թերթին ներածին չափ, պիտի հոգ տանինք օգնել մեր գեղեցիկ սեռին, երբեմն երբեմն անոնց օգտակար լուրեր հաղորդելով նորաձեւութեան աշխարհէն, եւ ըստ կարելոյն նշանակելով այն տեղերն ուսկից կրնան տիկնայք իրենց պէտքերն հոգալ դիւրութեամբ:

Յ. Ս.

ՊԻՏԱՆԻ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Սոյն վերնագրին տակ տնտեսական, առեւտրական, դրպրոցական, տնական, եւ այլ պիտանի խնդրոց վերաբերեալ հարցումներ Հանդիսիս մէջ դնել որոշած ըլլալով, յօժարութեամբ պիտի հրատարակենք մեր ազնիւ ընթերցողաց կողմանէ մեզ ուղղուած այս տեսակ հարցումներ ու պատասխաններ, որոնք պէտք է համառօտ ու պարզ լեզուաւ գրուած ըլլան:

Մեր սոյն որոշումն ունաց բերանացի յայտնած ըլլալով, մեզ ուղղած են քանի մը հարցումներ, զորոնք ահա կը հրատարակենք:

1. Կարի մաքինա մը ունիմ որ շատ կ'աւրուի. չեմ կարող զայն հանգիստ գործածել. ուրիշ մը պիտի գնեմ. բայց դարձեալ չի խաբուելու համար՝ կը խնդրեմ գիտնալ թէ՛ աղէկը ո՞րն է, գինը ի՞նչ է եւ ո՞ւր կը ծախուի:

ՀԵՂԻՆԷ Տ. Ի ԼԱՆԿԱ.

2. Տղաս 15 տարեկան եղաւ, թուաբանութիւն եւ քերականութիւնը լրացուց, քիչ մը գաղղիերէն եւ տաճկերէն եւ այլ քանի մը ուսմունքներ ալ գիտէ, կարողութիւն չունիմ այլ եւս դպրոց զրկելու, ի՞նչ խորհուրդ կուտաք ինձ որ ընեմ:

ԴԵՐՁԱԿ ԿԱՐԱՊԵՏ Ի. Պ.

3. Ճերմակեղէններս լուալ տալէ ետքը դուրս կուտայի ֆօշա ըլլալու համար. աղջիկս դպրոցէ ելաւ, կը փախաքի այժմ ինքն ընել եւ դրամը խնայել. քանի մը անգամ փորձեց եւ բաւական յաջողեցաւ. ի՞նչ ընելու է կատարեալ յաջողելու համար:

ՄԱՐԻԱՄ Տ. Բ.

4. Ակուայի ցաւէ սաստիկ կը տանջուիմ. կը վախնամ քաշել տալէ. տնական պարզ միջոց մը կրնայ ըլլալ բժշկուելու համար:

ԱՆՆԻԿ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
Յ. Ա.

ԱՌ ՊԱՏ. ԱՆԴԱՍՍ ԱՐԵԻԵԼ. ՏՆՏԵՍ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Որոշուած ըլլալով Միութեանս վերաբերեալ ամեն գրութիւն ու ծանուցում *Տնեսու* ամսաթերթին մէջ հրատարակել՝ երկրորդ քիւէն սկսեալ, պատուածան ընկերք կը յորդորուին բաժանորդ գրուիլ յիշեալ հրատարակութեան, որ սահմանեալ է գլխաւորապէս տնեսական գիտութիւնը ծաւալել հանրութեան մէջ:

Տնեսուի տարեկան բաժանորդագինն է միայն 5 դահեկան Միութեանս անդամոց համար:

1 Հոկտեմբեր 1886
Ղալաթիա

ՏԵՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԵԻԵԼ. ՏՆՏԵՍ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ